

Rodawere=Allatskiwi

kihelkonna

ajalugu.

Hind 10 kop.

Sissetulek on Rodawere kiriku oreli heaks määratud.

Jurjewis (Tartus), 1902.
Trükitud R. Sööti trükikojas.

Дозволено Цензурою. — Юрьевъ, 24 мая 1902 г.

Rodawere kiriku oreli jisseõnnis- tamise päewa laulud.

I.

Wiis: Müüd ristirahwas laulage.

Dh kallis hoone, püha paik, Kus kõik nii wäga
ilus, Siin hing on rahul, süda waike kui palmipuude
wilus. Dh hoidku minu Jumal sind, Ja õnnistagu
tema mind Su sees kõik eluaega.

II.

Wiis: Jumal wägew walitseja.

1. Kalju põhja peale pantud On Jehowa kogudus,
Omaks temale on antud Kõik, mis kallid warandus.
Puudust tema sees ei tule, Rohkeste kõik seal saab mulle.

2. Nagu ingliskeste tiivad Palwed laulumängiga
Maa pealt taewasse meid wiivad Seda rõõmu nägema,
Mis küll kõigest rõõmust ülem, Armsam, kaunim, kenam,
kallim.

3. Rõõmu, mille pikkust, laiust Ära mõista ilm ei
jaa, Mille sügawus ja kõrgus Ilmal ära mõõtmata,
Serubidega seal laulad, Serubidega seal kiidad.

4. Pöögem kannelt, tõstkem, heale, Laulgem ilma
lõpmata Kiites laulu laulu peale Ütle mata rõõmuga.
Kalju põhja peale pantud Kogudus saab taewa kantud.

III.

Omne wiisil.

1. Dh anna tuhat keelt ja mulle, Ja tuhatkordseks
tee mu suu! Siis tuhat laulu laulan sulle, Mu Issand,
ja ei teegi muud, Kui et ma kiites kuulutan, Mis kal-
list armu sinult saan.

2. Oh et mu keel ka sinna kostaks, Kust päike pais-
tab hülgades! Et tänades mu veri woolaks Nii kaua
kui hing ihu sees, Wiiks kiitust wiimne were till, Took
tänu iga filmapilk.

3. Sest tahan sinu armust laulda, Nii kaua kui
weel liigub keel, Ja tänuohwrid sulle tuua, Kunni mu
jüda tuisub weel! Kui kangeks läheb minu keel, Siis
kiidan õhates sind weel.

IV.

Wiis: Jerusalemi, ja püha taewa linn.

Küll waljust mina tahan igawest Sind kõrgest kiita
teal Su püha sõna kulla-ande eest, Nüüd siin ja üks-
kord seal, Kui maast ja taewast üle Mind inglid kan-
nawad, Ja mind mu Jesu sülle Auuriigis panewad.

V.

Wiis: Jeesus, tule minule.

1. Übögem kannelt, tõstikem healt Kõige laia ilma
pealt, Kiitkem oma Jumalat, Issandate Issandat!

2. Mingu taewas, mingu maa, Inglid inimestega
Jutustama päewad ööd Kõik Jehowa armutööd.

3. Pimedusest saatis ta Walgust paistma sõnaga,
Sõna auu, ilu sees Säramas nüüd Sionis.

VI.

Wiis: Ma tahan jätta maha.

Kõik minust jäägu maha, Mis sinust põlgtud saab,
Muud mitte ma ei taha, Kui mis sind rõõmustab. Su
au saab õnneks mulle Nüüd igaweste ka Mu õnn saab
auuks sulle Niisama lõpmata.

Sissejuhatus.

Esimest korda nimetatakse seda kihelkonda ühes algkirjas aastast 1517. Kodavere kirikul oli nimeks „Püha Mihkli“ kirik ja ta seisis oma maa peal, mis Warbeki lossi, nüüdse Kastre mõisa, alla käis. Kirik oli wanast suur ja ilus, aga aastal 1627 seisis seal ainult üks wäikene kabeli-kirik. Nimetatud aastal on Kodavere juba Allatskiwiga ühendatud ja kindral-kuberneri Oksenstierna konsistoriaal-käsu kirjas 22. Juuni k. p. 1636 nimetatakse kihelkonda juba oma abikirikuga eesotsas „Allatskiwi ehk Kodavere“.

Rootsi walitsuse ajal käib kihelkond põhjapoolse Ema-jõe prauskonna külge. Kiriku katsumise protokollis aastalt 1668 kõneldakse kihelkonnast nii, et ta ammu juba pidi olemas olema.

Et kirikumõisa maad Allatskiwi mõisa on kinkinud, siis on patronadi õigus nimetatud mõisa käes, mida kuningas Gustaw Adolf a. 1626 wormilikult kinnitas, kui ta mõisa oma ministrile Salviole kinkis. Nimetatud mõisa on patronadi õiguse ka müümise kontrahi 6. punkti järele oma kätte jättnud, kui Kodavere küla 28. Okt. 1782 mõisa küljest ära müüdi.

Kodavere kirik on mitu korda uuesti ülesehitatud, nõnda a. 1725 ja wiimaks a. 1777, mil aastal praegune kirik 3. Septembril hissedmnistati.

Allatskiwi kiriku ehitas 17. aastajaja lõpul Joachim von Cronmann, keda Issanda arm weehädast päästnud, aga mististi on seal juba ennemine üks jumalaloda seisnud. Praegune Allatskiwi kirik ehitati 19. aastajaja algusel ühe krahwi proua Stackelbergi kulul tema õndsa mehe

tõutuse põhjusel ja õnnistati 22. Sept. 1812 XIV. püha-päeval pärast Kolmainu Jumala püha sisse. Kiriku ümber oli wanast ajast saadik furnuaed. Veel praegu seisavad 2 wana kivist kiriku juures, millest üks aasta-arwu 1693 kannab. Aastal 1844 olla selle risti peal nimi Stadelberg weel lugeda olnud.

I. Rootsi walitsuse aeg.

Esimene Rootwere õpetaja, kelle nimi teada, on 1. Bartoldus Eriki. Teda nimetatakse kuninglikus maakohu protokollis a. 1661. Peale tema nime ei ole meil tema, kui ka tema mõlemate järeltulijate 2. Sebastian Mülleri ja 3. Peter Betulanderi üle midagi teada. Kiriku katsumise protokollis järele 3. Märtsi k. p. 1680 kutsuti 11. Detsembril 1671 a. 4. Cyriacus Henne Rootwere õpetajaks, kes siin kuni oma surmani a. 1695 ametis oli. Tema oli ka Tartu alamkonfistoriumi kirikundunik, nagu seda tema wabandusekirjast praost Brockmannile Põltsamaal 8. Juulist 1688 näha on, milles ta palub, et teda kirikunduniku kohustest wabastataks, sest et ta sõitused ei wõivat ära kannatada ja et temale jumalateenistused Allatskiwi kirikusgi juba koormawad olla. Aastal 1693 anti temale abiõpetaja 5. Jakob Günterhaack abiks, kes siis, kui wana õpetaja 2 aasta pärast Tartus ära suri, ilma ameti peale seadmata koguduse juhatusel oma kätte wõttis. Konfistorium ei wõinud niisugust omawoli pruukimist sallida, ehk ta küll Günterhaacki ametipidamisega rahul oli, ja seadis Nõu õpetaja Swenske Rootwere õpetajaks. Kindla tahtmisega Günterhaack ei olnud sellega mitte rahul, waid reisis kuninga juure Stokholmi ja mõistis seal oma asja nõnda hästi ajada, et ta kuninga käsul peale jälle Rootwere koguduse oma kätte sai. Selle kohta käidaw kuninga käsukiri on 4. Augusti k. p. 1697.

Swenske pidi oma koha siit maha jätma ja sai Wõnnu õpetajaks.

Terwele Viivimaale, iseäranis aga Kodawere kihelkonnale, tulivad nüüd rasked ajad. Suur põhja sõda algas. Auni 17. Märtsini 1703 oli waenlane 7 korda siin käinud ja oli kõik kiriku hooned ära põletanud, nõnda et Günterhack peawarju puudusel Tartus pidi elama. Jga 7. ehk 14. päewa pärast sõitis ta siit ratsa oma laiali pillatud koguduse liikmete juure, kellele ainult 3 küla veel alles oliwad jäänud; pidas ühes rehes jumalateenistust ja läks siis, oma enese ja hobuse toidu puuduse pärast, koha jälle linna tagasi. Kui ustaw hingekarjane, kannatas ta kõik sõjahäda ja waewa ühes oma koguduse liikmetega ära, oli nendele abiks katku ajal, põgenes ühes nendega waenlase pealetuleku ajal metsadesse warjule, lastis pühapäewadel hagudest onnisid üles ehitada jumalateenistuse pidamiseks ja julgustas ning trööstis oma kogudust õpetuse ja eeskuju läbi. Katku ja sõa ajal pidas ta ka Maarja, Torma, Vaiuse, Palamuse, Üksi ja Kurfi kogudustes ametitalitust ja oli a. 1709 kõige nende kihelkondade jaoks ainus hingekarjane. Aastal 1714 waliti ta praostiks; 4. Sept. 1723 heitis ta Tartus hinge.

II. Wene walitsuse aeg.

A. XVIII. aastajada.

Kui haawad, mis Põhjasõda meie maale ja Kodawere kihelkonnale lõõnud oli, juba paranema hakkasiwad, siis kutsuti a. 1724 Pärnust pärit olem 6. Mikolaus Gotthardt Ucke siia õpetajaks. Teda peab kui esimest hingekarjast nimetama, kes sõa läbi ära metsistanud Kodawere kogudusest rumaluse ja ebausku pimedust selle läbi püüab ära kautada, et mõjuwalt nõuab lastele köitides küllades lugemist õpetada.

Tema ajal peeti 17. ja 18. Webruaril 1752 Kodaweres kirikukatsumist, mida kindralsuperintendent Zimmermann, praost Reimers, õpetajad Königshaven, Swenske, Eisen ja Dehn, maandunik ja ülemkirikueestseisja Otto Reinhold von Stackelberg ning wäepealik ja fillakohtunik Bernhard von Ströck toimetasiwad.

Kiriku katsumise protokollist, mis weel alles seisab, on näha, et sel ajal pruuk oli furnuid kiriku alla matta. Nõnda olivad Kokora ja Allatskiwi mõisa matusepaigad lõunapool altari kõrwal, Balla ja Ranna mõisa matusekohad põhjapool altarit ning õpetajate matmise paik altari all.

Et kirikumöörmündrid weel ei olnud, siis säeti õpetaja ettepanekul nüüd niisugused ametisse. Need ametimehed wabastati kõikidest kiriku- ja kooli-maksudest, materjali weust ja ülikorralistest küüdisõitudest ning wakkustest; ka said nad prii matuse, pidiwad aga selle eest korralikult kirikus jumalateenistusel käima; kui nad aga seda oma kohust ei täitnud, siis oli neil kaheldorne mõet wilja maksta, mida igaliiks maksuma pidi, kes ilma põhjuseta kirikuteenistusest ära jäi.

Jumalateenistuse korralhoidmisesks anti waljud käsud: Kes jumalateenistuse ajal kõrtjäs jõi ja joobnult kirikusse tuli; pidi 3 pühapäewa kirikupostil seisma ja sai 4. pühapäewal 5 paari witsju. Sedasama karistust anti ka prassimise eest pulmadel ja warrudel. Seda tuli aga wäga harwasti ette, et pulmasid pühapäewadel peeti.

Allatskiwil ei olnud sel kirikukatsumise aastal weel kõstrit, ka puudusiwad koolimajad. Kodawere kirik, mis ilma tornita ja kellata oli, nõndasama ka kirikumõisa majad olivad koguni ära lagunened. Kõik need puudused pidiwad lühikese aja sees ära parandatama, muidu ähwardati mõisadele trahwimaks peale panna. Sellepärast mõeti nõuks ja sai 10. Mail 1766 kirikukonwentil kirikueestseisja wäepealiku von Stryki eesistumisel otsuseks tehtud uut kirikut ehitada. Ehitajameister Speiser ja müürsepp Opel paniwad mitmesugused kiriku plaanid konwentile ette; otsustati wiimaks Kodawere kirik Maarja-Magdalena kiriku moodi ülesehitada. Ehituse kulud tasuti priitahhliku annete ja aastase maksu läbi, 2 rbl., pärast 4 rbl. adra maa pealt, ära. Aga et kulud wäga suured oliwad, siis kestis tasumine kuni 1777 a. Siis alles wõidi kirik tarmitusele wõtta.

Juba 44 aastat oli õpetaja Uffe truieste ja auuga oma ametit pidanud, kui temale kihelkonna poolt Magde-

burist pärit olem abiõpetaja 7. Georg Simon Swerth abiks anti. Aga see abiandmine ei suutnud Ude elujõuu kadumist takistada; 16. Jan. 1769 heitis truu karjane hinge. Nüüd waliti Swerth Kodawere ja Allatskivi õpetajaks. Tema ameti ajal ehitati ja õnnistati praegune Kodawere kirik sisse. Swerth on mõned ülestähendused järele jätnud, mis meile tähelepanemise wäärilisi teateid siin pruugitawatest kiriku kombedest annawad. Nõnda, näituseks, maeti furnuid koha peale jumalateenistuse, milleks furnud juba enne jumalateenistust kirikusse toodi; see matmise kord takistas joomist matusepidude peal. Suwitaw on ka leerilaste õpetamise komme. Leerilaste õpetus kestis Märdi päewast Jõuluni. Leerilapsed ei läinud mitte koha peale õpetuseaja armulauale, waid alles Kolmekuninga pühäl, enne aga pidiwad nad jälle 3 päewa Kodaweres olema, et selleks päewaks ennast hästi ette walmistada. Täewaminemise pühäl läkšiwad nad teist korda armulauale, ka enne seda päewa tuliwad nad õpetaja juure mõneks ajaks kokku, kes nendega tähtsamad usuoõpetuse tükid läbi wõttis. Kõikide armulauale minejate käest küsiti enne pihti katekismust. Et jutuaJamist ja magamist kirikus jumalateenistuse ajal ära kautada, seadis Swerth nõnda nimetatud „unepuutajad“ ametisse, kes igale magajale kepikesega pea peale koputasiwad.

Septembri kuul a. 1797 panti Swerth Tartu maakonna praostiks. Selle praostkonna alla, mis siis palju laiem oli kui nüüd, käiswad järgmised kihelkonnad: 1) Torma Pohusoo kabeliga, 2) Kodawere Allatskivi kirikuga, 3) Maarja Wara kabeliga, 4) Wõnnu Piirisaare kabeliga, 5) Sangaste Laatre kirikuga, 6) Nõo, 7) Puhja, 8) Rannu, 9) Rõngu, 10) Drepää ja 11) Kambja.

Ehk küll Swerth juba leeriajal peakoolilastele põhjalikult usuoõpetust õpetas, siiski püüdis ta sellega weel warem algust teha. Sellepärast otsustas konwent 11. Detsembril 1786 kiriku eestseisja A. von Stryki eesistumisel korraliku kooliskäimist kihelkonnas sisse seada. Enne surma nägi Swerth weel seda rõõmu, et wana kirikumõisa maja asemele, mis juba kirikukatsumisel a. 1752 ära oli lagunenud, a. 1803 uus maja ehitati.

B. XIX. aastajada.

Georg Simon Ewerth suri 3. Nov. 1803 meetõbesse. Tema järeltuleja oli tema poeg 8. Jakob Wilhelm Ewerth. Oma isa eeskuju järele kandis ta koolide eest suurt hooit. 1810. aasta nimekirjast paistab meile koolide olu filma.

Kõster Kodaveres oli: Johann Tornius.

" Allatskiwil: Billi Tõnu ehk Paugama Toomas.

Koolmeistrid:

Allatskiwil:	1. Haapsipeal: Joosti Peetri Märt.
	2. Allasjoos: Osjorese Jüri,
	3. Pealskiwil: Tuustiku Hansu Jaan,
	4. Naelaveres: Kustasse Tõnu,
	5. Raheperal: Otfa Gno Tõnu,
	6. Suurlahes: Allatskiwi kõster,
Kokoral:	7. Torilas: Poolakese Rein,
	8. Sawastveres: Peedu Hansu Madis,
Kawastus:	9. Koosal: Möldri Peetri Juhhan,
	10. Warnjas: Kooli Jaak,
Kannas:	11. Sasfukveres: Tosfu Mihkel,
	12. Raatveres: Westimetsa Kaarel,
Hallikul:	13. Asfikveres: Kiiski Jaani Jüri,
	14. Hallikul: Kooli Märdi Juhhan,
Pallal:	15. Pallal: Kingsepa Jüri,
	16. Motol: Welti Peetri Jaan,
Jõel:	17. Nõwal: Rättsepa Tõnise Mihkel,
Kadrinal:	18. Punitveres: Jaagu Gno,
Koelas:	19. Omedus: Jaagu Tooma Jaan.

Selleaegsed kirikuwöormündrid olivad: Allatskiwil:

1. Matsi Peetri Toomas ja 2. Ennima Jaak; Kokoral: Kallaste Reinu Jaak; Kawastus: Wiira Peetri Mihkel; Kannas: Udo Jaan; Hallikul: Uheki Toomas; Pallal: Haawakiwi Jüri; Jõel: Kiti Juhhan; Saarel: Kirtsi Jaagu Jaan; Kadrinal: Jaanuse Abram; Omedus: koolmeister.

Kõik koolimajad ei olnud küll meel mitte ülesehitatud, ja paljudes külades pidi lapsi talumajades ehk nagu Hallikul, koolmeistri rehes õpetatama, aga sellegipärast

oli õpetus korralik. Koolis õpetati ainult lugemist, katekismust, laulmist ja piibli salmisid. Koolmeistrid, kes ainult mõisate käest palka saavad, panti mõisaomanikkude ja õpetaja poolt ametisse. Et aga koolmeistrite palk õige väikene oli, siis tehti määrus, et tulevikus iga peremees oma lapse eest 20 kop. aastas pidi maksma, kuna wabadikkude lapsed maksuta mõisawad koolis käia. Ka pidiwad talupojad weel iga lapse eest ühe koorma puid koolmeistrile kodu wedama.

Kodanere kihelkonnakooli asutamise aasta on 1807. Kooli asutamine sündis järgmisel wiisil: Et õpetaja Gwerth kihelkonnakooli tundis tarwiliku olewat wallakoolmeistrite kasvatamiseks, siis oli ta walmis 7 targemat poissi kihelkonnast 3 aastat ilma maksuta õpetama, kui konwent sellele tarwis leeritua ära laseks kohendada. See ettepanek wõeti rõõmuga wastu ja kihelkonna kool panti nimetatud aasta sügisel järgmisel põhjusel käima:

1. Kihelkonnakool seisab ainult kihelkonna, õpetaja ja konsistoriumi walitsuse all.
2. Koolis õpetatakse lugemist, kirjutamist, rehendamist ja usuõpetust.
3. Raamatute ja kirjutusmaterjali muretsemiseks lubatakse 50 kop. adramaa pealt maksta.
4. Igal mõisal on õigus üht last kooli saata.
5. Talupojad maksawad iga lapse ülespidamiseks 2 warka ruffid, $\frac{1}{3}$ warka tangu, $\frac{1}{3}$ warka ube, $\frac{1}{3}$ warka erineid, 2 leelikat soola, 2 rubla raha ja 2 sülba puid talwe pealt.
6. Koolilaste arv määratakse 7—9 peale.

Sellega olivad esimesed sammud rahwaharimiseks tehtud, aga selle juure ei jäänud mitte seisma. Alastal 1814 tehti koolmeistritele kohuseks koolilastest talwel õpitud õpeasju laupäewa ja pühapäewa õhtupooledel korrata.

Kooliskäimine oli aga väga wilets; sellepärast määrati iga lapse pealt 5 rbl. trahwi maksta, kes talwel mitte korralikult koolis ei käinud. Seda trahwimaksu pidi ka koolmeister maksma, kui ta puuduwaid koolipäewi hooletult üles andis.

Et küll kihelkonnakooli asutamise ajal juba nõuks

wõeti 3 aasta pärast üks kihelkonnakooliõpetaja ametisse panna, siiski sündis see alles a. 1822. Esimene Kodawere kihelkonnakooliõpetaja oli Carl Friedrich Tornius, Kodawere kõstri poeg, kelle asemele aga juba aasta pärast tema wend Martin Friedrich Tornius ametisse sai ja see amet kõstriametiga ühendati. Kui kihelkonnakooliõpetaja sai ta igast wallast $3\frac{1}{2}$ warka rukkid ja $3\frac{1}{2}$ warka odre aastast. Kui palju mõisad temale raha palga maksiwad, on teadmata. Aga ülespidamise maksu laste eest kõrgendati märksalt. Weel üks määrus tehti kooliolude kohta a. 1833, nimelt, et ühtegi koolmeistrit ei tohtinud alla 25 aastat wana ametisse panna.

Magu kihelkonna waimulikud elus Jakob Wilhelm Ewerthi ajal edenemist märgata oli, nõnda oli seda ka majanduslikus elus. Juba kihelkonna teed, mis a. 1826 ja 1830 tehti, kergendasiwad rahwal läbikäimist Tartu linnaga. Õpetaja Jakob Wilhelm Ewerth suri 8. Webruaril 1837 südame haiguse kätte ja maeti Kodawere furnuaeda maha.

Tema asemele waliti 9. Eduard Friedrich Vossius, Wõru linnast pärit. Kõl ükski tema eeskäijatest ei näinud niisugusid liikumisi koguduse elus, kui Vossius oma ameti ajal Kodaweres a. 1837—1852. Raskeid kuusatused tuliwad koguduse peale, aga mitte sõda ja werewalamine, waid tormid, mis Ewangeliumi Euteruse usku ja armastust kiriku wastu koguduses kõigutasiwad. Wiimane asi sündis Wemuaste koguduse liikmete läbi, kes omas põlgamises kirikuelu ja ameti wastu nii kaugele läksiwad, et nad ütlesiwad: Seda, kes õpetaja piiblitundidel käia, ei wõiwat nemad mitte oma sekka wastu wõtta. Paljud koguduse liikmed jätsiwad Ewangeliumi usu maha ja läksiwad Wene usku.

Aastal 1837 sai Allatskivi kirik omale laenukombel kõster Torniusse käest orel, aga juba a. 1844 wõeti nõuks orelehitaja Kesleri juures Tartus uus orel tellida; ka tehti Allatskivi kirikusse uus kantšel ja krahw Stadelberg kinkis kirikule 12 haruga kroonlühtri. Kodawere kirikus wõeti täielik parandus käsile, tehti uus katus ja wärmiti kirik seest õliwärwiga ära. Aastal 1850 ehitati

Ulatšikiwi kōstrimaja, mis enne 7 wersta eemal oli, kiriku ligidale. Aastal 1851 kutsuti Vosšius oma kodupaika, Wõru linna, õpetajaks, kuhu ta ka läks. Jaanuari kuul a. 1852 lahkus ta Kodawereft.

Tema asemele kutsuti siia õpetajaks 10. Wilhelm Carlblom, Madise kihelkonna õpetaja poeg Gestimaalt. Aastal 1854 ja 55 oli suur põud ning selle tagajärjel heina ja põhu puuduse ning suwewilja italduse pärast raske näljahäda. Aastal 1857 lahutati kihelkonnakooli õpetaja amet kōstri ametist.

Sel ajal algab kihelkonnas wäljarändamise tuhin. Wõru poolt tulivad sõnumed, et Samara kubermangus kroonu palju maad odawaste wälja rentiwat ehk müüwat. See jutt mõjus iseäranis Kawastus ja Ulatšikiwil, kus paljud, nagu Wassi Tõnis, lootiwad, kõigest waewast lahti saades, Samaras rikkaks ja õnnelikuks saada. Maakatsujad saadeti mitmel korral sinna, aga ometigi oliwad nende aruanded tumedad ja üksteise wastu rääkiwad. Wiimaks takistas kubermangu walitus wäljarändamise hinu selle nõudmisega, et iga wallaline mees, kes wälja rännata tahab, peab kubermangu walitjusele 400 rbl. ja kui ta pereisa on 600—1000 rbl. sisse maksma. Rahjuks ei täidetud seda nõudmist, nõnda et järgmisel aastal ometigi paljud, iseäranis Kawastust ja Ulatšikiwilt wälja rändasiwad, aga mitte Samarasse, waid Krimmi. Suuremal jaol wäljarändajatel puudus koguni tarwilik reisiraha; nad lootiwad seda kroonult Bihkwas saada. Muidugi oli see lootus tühine. Paljud läksiwad nüüd santimisega edasi ja jõudsiwad wiimaks haigelt ja pool äranälginult Odesasse, kus üks seal elaw, Gestimaalt pärit olem, naesterahwas nendele toitu ja riideid murekses. Suure waewaga Krimmi jõudes, pidiwad nad wiljaitalduse aasta ja harjumata kliima kõige afumise raskustega ära kannatama. Siiski läksiwad ka järgmisel aastal uued wäljarändajad wälja, sest nad ei uskunud Krimmist tulewaid kurbe teateid. Alles a. 1863, kui mitmed perekonnad kodumaale tagasi tuliwad ja sealsetest wiletsustest rääkiwad ning teatasiwad, et ka teised ära oleksiwad tulnud, kui neid seal tehtud wõlg mitte kinni ei hoiaks, jäi wälja-

rändamine soiku. Jaanuari kuul a. 1864 kutsuti õpetaja Carlblom Moskwa ringkonna kindralsuperintendentiks, kuhu ta ka läks.

Tema asemele waliti Kodawere õpetajaks 11. J m m a = nuel Aleksander B o s s, Wõnnu kihelkonnast pärit. Olivad Carlblomi ajal paljud Eõuna-Wenemaale wälja rändanud, siis algas nüüd rändamine Dudowa kreisi, kuhu lühikese ajaga umbes 4000 eestlast elama asusiwad. Siiski kaswis Kodawere-Allatskimi kogudus, nõnda et Allatskimi kirik juba wäikseks jäi. Siis wõttis kiriku patron krahw Stackelberg nõuks kirikut laiemaks ehitada, mis ka a. 1866 sündis. Wallad wõtsiwad materjali juureweo lahkest oma peale. 9. Oktobril õnnistati kirik sisse, mis altari ruumi ja ristimoodi külgeehituse ning kooride poolest suuremaks oli saanud. Kirik sai siis ka uue kantsli ja uue altari seinä ning ilusa ristimiseposti seedri puust, mis krahw Stackelberg Palestina maalt oli toonud. Parunesse Marie Molken maalis kirikule altari pildi, mis püha õhtusöömaaja seadmist kujutab. Ka uus walatud terasest kell muretseti selsamal aastal kirikule ja järgmisel aastal uus orel.

Kuna Allatskimi kirik nõnda rikkalikult ära ehitati, sai a. 1877 ka Kodawere kirik omale ilusa ehte uue altari pildiga, Junkeri maalitöö Dresdenis, mis krahw Mantteuffel oma ema mälestuseks kinkis; pilt kujutab Jeesust mere peal.

Aastal 1871 wõttis herra Aleksander von Stryk töörikka kirikueestseisja ameti oma peale. Tema tänuwäärt kaastöö koguduse ülesehitamises paistab iseäranis kihelkonna kooliolude edenemises silma. Jaanuari kuul a. 1882 awati Balla mõisas 22. lapsega tütarlaste kihelkonnakool. Selleks osteti kaupmehe Kirrschi maja ära, mis selle läbi aga wõimalikuks sai, et von Strykide perekond 500 rbl. ja parun Molken 200 rbl. ostuhinnaks kinkisiwad.

Kaks aastat pärast seda sai ka poislaste kihelkonnakool omale endises kirikukõrtsis, mis kirikueestseisja finni oli pannud, oma maja. Ka selleks otstarbeks kingiti nelja koguduse liikme poolt 2000 rbl. Koolide heaks asutas Dr. von Schulzi proua 4000 rbl. suuruse kapitali. Nõnda

oliwad kohaliku koolivalitsuse juhatusel ja mõisaomanikkude heldel kaasaitamisel kooliolud õitsemale järjele tõusnud, kui a. 1885 kõik kohalikud koolid Tartus elama koolideinspektori walitsuse alla panti ja nõnda kohalikud koolivalitsused sunnitud oliwad oma tegewust aegamööda sellepärast ära lõpetama, et nendelt pea kõik õigused ära wõeti.

Juba enne seda aega oli Allatskiwi mõisa omanik krahw Stackelberg 1000 rbl. Allatskiwi kiriku torni ehitamiseks kinkinud. See summa oli nüüd kahetordseks kaswanud, nõnda et torniehitus käpile wõeti ja 16. Septembril 1890 torn jisse õnnistati.

30. aastase ametipidamise järele anti õpetaja Bossile abikasjast 500 rbl. iga aasta ühe abiõpetaja ametisse panemiseks. Aastal 1895 sai õpetaja Richard Hoffmann siia abiõpetajaks seatud. Aasta pärast läks ta aga siit ära Tallinnasse ja sealt India maale, kus ta Koimbatore missioonäri asutuses praegu missioonärina ametis on.

Tema järeltuleja Kodaweres oli abiõpetaja William Jucum, kes praegu Baltiski linnas õpetaja on. Selle järele sai a. 1897 õpetaja Paul Walter, Waiwara kihelkonnast Gestimaalt pärit, siia abiõpetajaks.

Kaske haigus, mis juba pikemat aega õpetaja Bossi elujõudu kurnas, sundis teda konsistoriumilt ametipuhkust paluma, mis temale ka lubati. Selle peale walis konwent 29. Mail 1899 endise abiõpetaja 12. Paul Walteri Kodawere õpetajaks.

Wana õpetaja Boss ei saanud enam Kodawerest ära minna. 30. Okt. heitis ta hinge ja maeti Kodawere furnuaeda maha; tema on teine õpetaja, kelle põrm siin hingab.

Kihelkonna praeguste ametimeeste nimetiri on järgmine:

Kirikueestseisja: Alef. von Stryk, ametis 13. Jan. 1871.

Kihelkonnaeestseisja: Barun Saks, ametis 21. Dets. 1898.

Õpetaja: Paul Walter, ametis 17. Juunist 1899.

Kõrster Kodaweres: Josef Saul, ametis 5. Sept. 1876.

" Allatskiwil: Aug. Paukam, ametis 26. Dets. 1881.

Kihelkonnakooliõpetaja: Samuel Käär, a. 1895.

Kihelkonnakooliõpetajanna: Johanna Grünberg, a. 1895.

Temale on abiks lastekaswatamises tütarlastekooli asutajad preilid Emilie ja Julie Markoff.

Kooliõpet. Kawastus:	Warnjas:	Martin Juno, a. 1899.
"	Koosal:	Friedrich Mets, a. 1898.
"	Tähemaal:	Friedrich Perli, a. 1889.
Allatskiwil:	Naclaweres:	Elias Kook, a. 1898.
"	Pealsekiwil:	August Kuff, a. 1901.
"	Saheperal:	Hans Peterson, a. 1894.
"	Haapsipeal:	Karl Jäger, a. 1900.
Kokoral:	Sawastweres:	E. Sööru, a. 1902.
"	Torilas (Ministeri k.):	Jakob Peep, a. 1900.
Pallal:	Mokol:	Willem Kirik, a. 1868.
"	Pallal:	Friedr. Martinson, a. 1878.
"	Punikweres:	Wold. Wisser, a. 1901.
"	Ussikweres:	Karl Koka, a. 1900.
"	Hallikul:	Ruben Kuusik, a. 1901.
"	Nõwal:	Johannes Saar, a. 1901.
"	Kirtsis:	Gustaw Albert, a. 1869.
Rannas:	Kaatweres:	Jakob Ottson, a. 1900.
"	Sasfukweres:	W. Westkimets, a. 1899.
Koelas:	Dmedus:	Paul Dumap, a. 1894.

Kooliwanemad on: Pallal: Karel Ottson; Mokol: Kustaw Welt; Punikweres: Annus Martin; Ussikweres: Jaan Tuha ja W. Saumets; Hallikul: Mihkel Saar; Nõwal: Josef Ernits; Kirtsis: Jaak Albert; Kaatweres: Jakob Westkimets; Sasfukweres: Karel Puusepp; Dmedus: K. Abramson.

Kirikuwöörmündrid on: Allatskiwil: 1. Josef Kook, ametis 1876; 2. Abram Koots, a. 1882; Kawastus: Jaan Peterson, a. 1900; Kokoral: Kustaw Kallaste, a. 1872; Pallal: Willem Oksa, a. 1895; Rannas: Widrik Westkimets, a. 1899; Hallikul: Willem Priks, a. 1889; Jöel: Josef Ernits, a. 1901; Kadrinal: Jaanus Jannast, a. 1858; Saarel: Jaak Albert, a. 1851; Dmedus: Jakob Kalme, a. 1900.

Kellalööjad on: Kodaweres: Kustaw Vindenau; Allatskiwil: Karel Pajo.